

Megtér vagy megfordul?

A legutóbbi karácsonyi ünnepek közeledtével – egy baráti társalgás során – valláshoz, hithez kapcsolódó kérdések is szóba kerültek. Ebben nincs semmi meglepő. Eközben azonban a társaságot jócskán meglepte az a szenvedélyességig hevült bő félóra, ami a címbeli két szó használatát érintő véleménykülönbség miatt és körül alakult ki. Ezért, és mert azóta biztosra veszem, vannak még, akiknek nyelvi épülését szolgálhatja, úgy érzem, érdemes körüljárni a témát.

Előljáróban muszáj elmondani, a most felelevenített beszélgetésben dunaszerdahelyi és lévai járásbeliek vettek részt. Miért? Mert az indította el a vitafolyamot, hogy az Ipoly mentéről származó egyik barátunk abbéli vélekedése mellett kardoskodott: autóval márpedig nem lehet megtérni, mivel ebben az összefüggésben ez kétségkívül helytelen, hiszen a magyar nyelv helyes használata mentén itt kizárólag a megfordulni a helyes, és a megtérni szónak kizárólag vallásos szövegkörnyezetben van helye. És hozzátette, őfeléjük, ahol a palócos kiejtés mellett az irodalmi magyar nyelvhez nagyon közelálló szépséggel beszélnek, az autósok – mondjuk egy zsákutca végén – mindig csakis megfordulnak. Mint mondta, azt, hogy az autós megtér, ő mindmáig csak a csallóköziek szájából hallotta. Gyorsan leszögezendő, ez nem általánosítás, nem jelenti, hogy az Ipoly mentén élők mind így vélekednek. Viszont minekutána ez az eset önmagában is beszédes, és mélységesen elszomorító, elhatároztam, ha nem is a teljesség igényével, de kicsit alaposabban utánajárok, mi helyes és mi nem.

Napjainkban az emberek többsége értelmezésében egyértelműnek és világosnak tűnik, hogy a megtérés a gondolkodásmód megváltozását jelenti, másként a jobb útra térést, az erkölcsi megjavulást. És igen, ezzel a szóval a gondolati síkon történő másik út választását, esetleg az életmódnak a mindenkori aktuálisan elfogadott értékrend szerinti jó irányba változását lehet kifejezni – minden bizonnyal abból eredően, hogy az újszövetségi görög nyelvből ismert eredetije, a metanoia szintén a gondolkodásmód megváltoztatását jelentette. De mindösszesen ennyi lenne, ennyiben kimerülne jelentéstartalma? Messze nem így van.

Mindjárt elsőként kívánatos azt felidézni, volt idő, amikor a megtérés a magyar nyelvben visszatérést jelentett – erről alább bővebben szó lesz. Vagy ott a nevezetes bibliai részlet, Saul damaszkuszi úton történt páfördulása, ami után Pál apostollá lett. Latinul így írták: *conversio Sancti Pauli*. Ha pusztán a sokak által semmibe vett

paraszti következetesség mentén vesszük górcső alá, akkor is az tűnik ki, amennyiben az ő vonatkozásában általánosan elfogadott a Pál fordulása kifejezés (noha esetében nyilvánvalóan megtérésről volt szó, mégis a fordulás főnévvel együtt rögzült a köztudatba, sosem szokták a páltérés szóösszetételt emlegetni; külön ugyanakkor mondják, Pál térése formában), akkor a dolognak visszafelé ugyanúgy működni kell. Azaz minden egyéb helyzetben egyaránt használhatónak tűnik a megtérés kifejezés is. A témakör összetettségét jelzi azonban, hogy Saul/Pál esete ellenére, ezzel szemben, átvitt értelemben, az ember a hitéből mégis inkább csak kitérhet, mintsem kifordulna, hacsaknem attól elfordul – pontosan az ilyen apró eltérésekkel éltethetjük anyanyelvünk szépségét. Mint elvont fogalom, magába szállként is használatos. Aki ájulást követően magához tér, annak szervezete nem tesz mást, a baljósból visszafordul, visszatér a rendes kerékvágásba. A megfordult benne a borjú közmondással jobbra azt fejezik ki: az illető haragja elmúlt – eredetileg ezt szintén a megtér szóval mondták, és nem melleleg a csallóközi emberek ma is ekképpen mondják. Kifejező a megjön az esze jelentésű észhez tér szókapcsolat, amikor valaki belátja, addig rosszul csinált valamit, és – magától vagy némi iránymutató szándékú terelgetéssel – rátalál a helyes irányra. Érzékletes az igei utótagú térül-fordul, e szópár jelentéstartalma szerint az adott személy fordul egyet és visszatér, visszajön, esetleg körbejár. Illyés Gyula először 1953-ban kiadott, *Hetvenhét magyar népmese* című népmeseegyűjteményének egyik darabja az *A legerősebb állat*; jöjjön ebből egy részlet: „Elmondhatom! Nem bírtam már az éhezést, s az éjjel belopózkodtam a faluba, hogy valami kövér bárányt vagy malacot szerezzek. Óvatosan jártam, de amint megéreztek a szagomat a kutyák, ugatni kezdtek, ahogy kifért a torkukon. Kiugrik erre az ember, térül-fordul, csapkod azzal a fényes farkával, amit ők baltának neveznek, azután csak neki a fejemnek; úgy helybenhagyott, hogy alig tudtam elvánszorogni idáig.” Szavaink beszélő tartalmú játékaival szembesülünk, amikor egy szobához vagy egy kocsmához közelítünk. Gondoljunk előbb Petőfi Sándor 1843-ban költött *Befordultam a konyhára* című versére, majd nézzük a kocsmát, ahová szintén lehet betérni és befordulni is. Ellenben utóbbiból kifelé az ajtón, a részek legalábbis, jellemzően csak kifordulni tudnak. A modern technikatörténet csúcsgépezetei voltak a mára használaton kívül helyezett, a Földre leszállni képes amerikai űrsiklók – a világűrben végrehajtott küldetéseik után képesek voltak visszatérni a Földre, noha a valóságban az űrállomáshoz képest megfordultak és bolygónk felé vették az irányt.

Van egy szó, amely megérdemli a külön bekezdést. A Kossuth-díjas író, Czákó Gábor Csaba weboldala nyelvédésanyánk menüpontjának a mozgást jelentő igéinkkel foglalkozó aloldalán is megtalálható: ez a székelyek által használt téringet – ez annyit tesz, valaki az állatokat egy bizonyos irányba terelgeti, az elkóborolni szándékozókat a szükséges útra tereli. Emellett, ha párbeszéd során valakit kérdések sokaságával szereteágazó válaszokra sarkallnak, lényegében azt a személyt is térítgetik, terelgetik – a mondandójában. Azért fontos erről bővebben szólni, mert rossz, sok mindent kizáró irányt választanak, akik minduntalan és kizárólag a tőlük messzi elterülő régiókat emlegetik egy nyelv régies, népnyelvi, egyedi, tájjellegű kifejezései kapcsán. Jóllehet kétségkívül mindenki szűkebb hazája érdemes az alapos kutatásra, sajnálatosan vannak, akik figyelmen kívül hagyják, hogy a magyarok lakta egyéb földrajzi területeken is seregnyi alig ismert, a széles olvasótábor számára nemritkán teljesen ismeretlen, emiatt első hallásra merőben szokatlan szót csipegethetnének össze. Ne feledjük, ha valaki nem ismeri egy szó jelentését, nem jelenti, hogy nincs neki. Visszakanyarodva, a téringetről illendő kiemelni: egyéb kifejezések mellett ez sem kizárólagos székely használatú, éppígy ismerik a Csallóközben is, azonos jelentéssel.

A mindennapi életből vett példálózó sorokat hosszan lehetne folytatni, de innentől igazán rátérek a lényegre, az eddigieknél még komolyabb megközelítésre. Mert ugye-bár az ilyesmire ráfordulni lehetetlen.

Szóval, hogy az autós eset és egyáltalán a tárgykör tisztázásához és értelmezéséhez ne csupán az eddig említettek alapján következtessünk, hanem tudományos szinten, avatott oldalról is, megkértem a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetének tudományos főmunkatársát, Heltainé Nagy Erzsébetet, segítsen eligazodni a jelen elemzésben „szó-ízekre” szedett szavaink használhatósága kapcsán.

Részletező válaszát azzal kezdi, való igaz, a mai nyelvhasználatban általában a megtérés alapvetően gondolkodásmód-változásra utal, „köznyelvi, egyúttal természetesen széles körben ismert az a jelentés, hogy valaki – ahogy a történeti-etimológiai szótár megfogalmazza – »bűnét, tévelygését megbánva istenhívővé válik«, azaz megtér.” A szótárakban legtöbbször vallási stílusminősítéssel jelzett megtér napjainkban tehát elsősorban vallási értelemben használatos, de a szakértő hozzáfűzi: „Azért nem csak ebben az értelemben használjuk a megtér igét és a megtérés főnevet. Az értelmező és a történeti szótárak adatai is mutatják, hogy a tér, megtér ige eredeti, konkrét jelentése szerint térbeli irányú mozgást fejezett ki, miként néhány mai jelentéskörben is, gondoljunk csak ilyenekre, mint betér, kitér, letér valahova, valahonnan, valahol.” És ami sokatmondó és fontos, kiemeli továbbá, hogy „a megtér-nek ezt a konkrét, térbeli mozgást kifejező jelentését mára már inkább csak a régi nyelv, az irodalmi nyelv és – miként a felidézett vita is mutatja – szerencsére még a nyelvjárások őrzik, »visszatér, visszafordul, megfordul« jelentésekben. Semmiképpen sem lehet elfogadható tehát a lenéző viselkedés olyan beszélőkkel szemben, akik ezt a konkrét térbeli irányultságot mutató jelentéskört ma is ismerik, ma is használják saját mindennapi anyanyelv-változatukban. Sőt! Örömkre szolgál, hogy a nyelvjárásokban, hogy a csallóközi nyelvhasználatban ezt a konkrét szemléletet még a mai beszélőközösségek nyelvi emlékezete ismeri, megéli, hogy nem felejtette el”. Tehát a megtér kifejezést a csallóköziek egyáltalán nem tévesen használják a mindennapokban, épp ellenkezőleg, eredeti jelentését őrizve élnek, élünk vele, különféle helyzetekben. Heltainé Nagy Erzsébet a Csallóközben bármilyen járművel megtérők megnyugtatója, a kételyeket eloszlatandó elmagyarázza, „bizony lehet ma is megtérni, úgy ahogy a csallóközi parasztság használja, lehet autóval is más irányba haladni, megfordulni, és ezt semmiképpen se gondolják nyelvtanilag helytelennek. Már csak azért sem, mert ez – mint látjuk – nem nyelvtani kérdés, hanem nyelvhasználati, stilisztikai, pragmatikai; e tekintetben pedig nem érvényes a jó-rossz, helyes-helytelen dichotómián alapuló szembeállítás. A nyelvhasználók erkölcsi, etikai megítélése, minősítése, »megbélyegzése« pedig valóban bántó; és teljesen érthető, hogy az ilyen, lenéző vélekedés rosszul esik az érintetteknek”.

Végül a további jelentéstartalom sokrétűségére utalva a szakértő rávilágít, hogy „ugyancsak régiesnek, pontosabban ma már választékosnak hat a megtér ige egy másik, ma is ismert jelentése is, amikor valaki megtér, azaz visszatér atyáihoz, őseihez; a teremtőhöz, vagyis meghal”.

Hogy legalább egy korai nyelvészeti példa megemlíttessen, az 1795-ben kiadott magyar nyelvtankönyv, a több szerző írásaiból összeállított Debreceni grammatika – eredeti címén Magyar Grammatika, melyet készített Debreczenbenn egy Magyar Társaság. (Bétsbenn a Magyar Hírmondó íróinak költségével, Alberti betűivel 1795.) – is foglalkozott a tér és kiterjesztései jelentéstartalmaival, eszerint: előbb elegendő helyet jelölt, tehát hogy egy bizonyos mennyiség megtér valamekkora helyen, később

a tér irányváltozás kapcsán is felmerült, „tér az út az erdő felé”, majd ez értelmek után kezdtek használni az „erkölts megjobbítása előadására” is úgymint „megtérni, a bűnből”. Térd szavunk szintén ebből ered, találóa, hiszen lábunk ezen a hajlékony részén képes irányt váltani, végeredményben ennek köszönhetően térhetünk-fordulhatunk bármerre.

A szószármaztatás, az etimológia tudományának eddigi ismeretei szerint a tér ige ötörök eredetű lehet, eredeti jelentése fordul volt; ugyan háttére napjainkig sem pontosan felderített, előzményeiként és vele kapcsolatban felmerülnek többek között türk és altáji kifejezések, sőt a forgat jelentésű jakut „tögörűj” is.

Fentebb említettem a népmesék világát, de még néhány szó dukál a népköltészet világának. A világhálón, a Magyar Elektronikus Könyvtár oldalain olvasható a témával foglalkozó *Magyar népballadák* (szerk. Ortutay Gyula; válogatás és jegyzetek Kríza Ildikó; Budapest; Neumann Kht.; 2000). Ennek jegyzetszótára is azt írja, a megtér jelentése visszafordul, megfordul.

A nyelvtudományi oldalról való taglalás után következzen az irodalmi vonatkozású fejezet. A magyar szépirodalom mögöttünk tudott történetében számolatlanul sok olyan alkotás íródott, amelyekben a szerzők használták a megtér igét. És tették ezt nem kizárólag vallásos tartalmú párbeszédeknél, sokszor adták valamely szereplő szájába olyankor, amikor az mindennapjai teendőit végezte, vagy ha szerelmi indíttatásból, hirtelen, egy pillanat elszalaszthatatlanságát felismerve cselekedett. Íróink és költőink hazatér, visszatér, elhunyt és megfordul értelemben is használták.

Vörösmarty Mihály, az 1800-ban Kápolnásnyéken született költő és író, *A két szomszédvár* című, négy énekből álló epikus költeményében olvashatjuk a következőket: „...S László híre neked? Megtérnél íme rohanva, / Hogy hamarabb honn légy, megjárna nád szárnyas örömmel / Ős lakod utcáit s nincs, szemközt aki találjon / Vágyva beszállnál s a házban nincs, aki fogadjon...” – A műre egyébként legjellemzőbb az emberi indulatok, a ború, a pesszimizmus megjelenítése.

A főnemes Reviczky család gyermekeként íróvá és költővé lett Gyula (akit nem mellesleg törvénytelenként hozott világra szlovák cselédlány anyukája 1855-ben) egyik szemléletes gyermekversében, az *Őszi remény* címűben, annak utolsó versszakában így ír: „Lesz! Mert a föld csak alszik, nem halott, / Megtérnek napsugár, madárdalok. / És akárhányszor lesz még kikelet, / Rózsás napok, napfényes ég, meleg!” – Az ősz szépségeiről ír, és mint a rövid részletből is kiderül, eközben a majdan visszatérő napsugarakról és madár csiripelésről szólva az örök körforgásra utal. Egy másik gyermekversében, Az üres fecskéfészek címűben, a téma annyiban azonos, hogy az őszről szól, ezen belül a fecskéfészekről, amelybe utóbb visszatér az élet, hiszen hazatér, a költő szavaival „Megtér a régi fecskepár”.

A magyar irodalom egyik legkedveltebb szerzője az 1863-ban született Gárdonyi Géza. A *Hosszúhajú veszedelem* című novelláskötetéből vett részlet: „Szaladj, Gabi: hozz szivart! A vendég, ha rövid időre érkezett, már rágyújtott a maga szivarjára, mikorra én megtértem, és így egy britannika megtakarult. Ha pedig hosszabb időre érkezett, pipát kapott, új tollszopókását.” – Világos, hogy visszaér értelemben használatik.

Az erdélyi költő, az 1893-as születésű Bartalis János Míg meghallja fájó messzeség című verse a nehéz mindennapokról szól. „Erdélyi hegy... rög... / Most fölötted szállok. / A bús ugart töröm. / ... S ha fáradt igában / estére megtér az ökröm, / míg fapajtában / jászolhoz kötöm: / millió kis testvér-fáklya / lobog mellettem. / Világítja köröm.” Utolsó soraival pedig imigyen mutat rá a lényegre: „Hogy milliók sóhaja

legyen kórusom. / Mezők dala: vér és verejték. / S ami híven kiverje: zengő cimbalom,
/ – míg meghallja fájó messzeség.

Az 1883-ban született, a Tiszához erősen kötődő Juhász Gyula Tiszai hajósok című verse így szól: „Ha tavaszi szelek járnak, / Megy a hajó lefele, / Szárnya támad a nótának, / Víg a hajós élete, / Messze megyünk, de megtérünk, / Itt születünk, itt a révünk.” – Mindössze hatsoros, mégis tartalmas, minden szavában beszédes, és egyértelmű.

A szintén 1883-as születésű Babits Mihály *Indulás az öregkorba* című verse mondanivalóját a címből fakadóan nem kell részletezni. Mármost ebben szerepelnek a következő sorok: „Mint ki a sarkvidékre készül, / mely fukar, kemény és hideg, / hol csak a zöld jég és fehér köd / s a hazug északfény ragyog: / úgy kell készülnöm a nagy útra, / melyből megtérni nem fogok.” – E sorok, ahogy a teljes mű az evilági véges létezés megváltoztathatatlanságáról szól.

Egy Hargita megyei származású, Budajenőre került parasztember, Küsmödi Bálint a múlt század dereka táján többször bejárt a Magyar Rádió épületébe, hogy ott székelő nótákat énekeljen és meséket mondjon fel. A Néprajzi Közlemények 22. évfolyamában (1979, Budapest; Forrai Ibolya szerkesztésében), a Ditrău községben született férfi élet-történetét bemutató fejezetben, – amit 1954-ben magnetofonszalagra rögzített felvételtől írtak át – az ő mesélése részeként ezt olvashatjuk: „...S figyelmes leszek én. Nézek elé, s hát annyi a farkas az uton, hogy megolvasni nem lehetett, de harmincnál több vót. Megállítom a lovakot, s mondom, János bá! Jöjjön elé! Elé jó, mondom: né lássa-e. Evvót a szójárása, héjtel! phü az idegen Istenit! Mos mit csinájunk! Mondom, én nem tudom. Aszonygya, mennyünk vissza. Mondom hát itt nem tud megtérni, hova menyen vissza. Aszonygya, haggyuk itt a szekeret. Mondom a kötelet, az éjjel a köteleket ellopják. Inkább kötelet vészen, aszonygya, de mennyünk vissza. Mondom, mennyen hátra, s a zsúpot vegye le. A zsúpot levette, s éléhozta, amíg én kifogtam a lovakot, addig ő tüzelt...” – A történetben megfordul jelentése miatt használta Bálint bácsi, a lovasszekér-re értve.

Petőfi Sándort senkinek nem kell bemutatni. Az irodalmi és kritikai lap, az Irodalmi Szemle 1973/1 számában a költő születésének 150. évfordulójára emlékeztek, a kiadványból, Szénássy Zoltán Kiskőröstől Segesvárig című írásából idézek, aki, mint írja, végigjárta a költő életének fontos helyszíneit: „Déva már az Alföld határán áll. Ha elesik, az osztrák kijut az alföldi rónaságra. Déva kulcsa pedig Piski, a Sztrigy folyónál fekvő hátszegi falucska. A Sztrigy Dévától kb. 15 km-re ömlik a Marosba. Ha ezen átjut az üldöző had, akkor Erdély elveszett. Modern betonhíd íveli át a folyócskát, amely sebes folyással igyekszik megtérni a Maros ölébe. Megállok a nyugati parton, a hídfőnél, ahonnan 123 évvel ezelőtt Bem irányította hadait. Az új híd mellett egy régi, lerombolt híd roncsai állnak. Ezen a hídon zajlott le hát az a véres csata, amely glóriát vont az ősz vezér homloka köré.” – A megtérés a tájleíró szerepet is betöltő szövegrészben egy folyócska folyásirányának szemléltetésére szolgál.

Hazánk egyik legtehetségesebb írója az 1930-ban született Duda Gyula. A már említett Irodalmi Szemle az 1973-as év folyamán folytatásokban közölte Vajúdó parasztvilág című, szociográfiai jellegű művét (a következő esztendőben könyvként is megjelent). Jöjjön egy picit részlet: „Így hát inkább nem pihen, a ház körül való tevése mellett sem maradt meg, hanem egy délelőtt veszi a kis gumikerekű kocsit, maga előtt tolja és elmegy Pezsernyére szilváért – jó tíz kilométer oda-vissza –, belekapaszkodik a kocsi tolóvasába, tolja és egyben fogózik is belé, és úgy megy, mintha húszéves volna, meggörnyedve, de szaporán és fáradhatatlanul. A szövetkezeti bolt-

ból — majd másfél kilométer az út — negyed óra alatt megtér.” Ismét olyan használatára bukkantunk, ahol a megtér teljesen hétköznapi helyzetben, megfordul, voltaképpen hazaér jelentésében jelenik meg.

A skót Robert Burns *Szombat este a kunyhóban* című, eredetileg 1786-ban kiadott verse is szemléletes. A verset magyarul Lévy József költő és műfordító bő száz évvel későbbi fordításában ismerjük (bár kissé félreértelmezve), egy kis részlet: „Novemberi szél zúg az ugaron, / A téli kurta nap végére jár, / Megtér ekéből a csüggedt barom, / Nyugodni száll a varjak serge már.” – A mű a heti munka letelte utáni (ezért tér, jelentésében megy haza az ekehúzó fáradt állat is) nyugodt, otthoni, gyerekektől gazdag családi légkör boldogságát, a skótok „pudding” vacsoráját, a szent énekek hagyományát és a haza szeretetét tárgyalja.

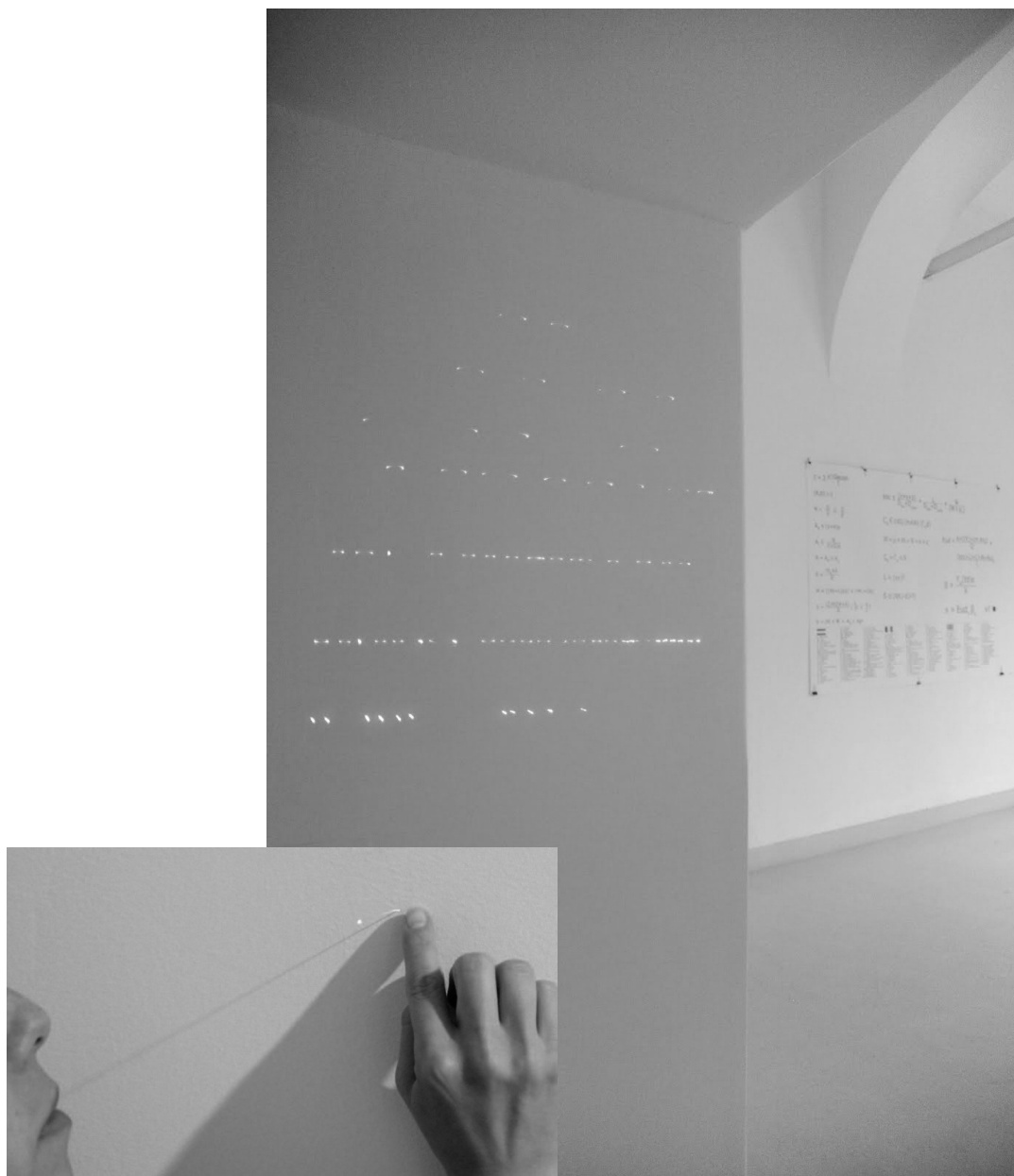
Az 1825-ben született Jókai Mór kifejező, tanító célzatú meséket is írt, mert a felnőttek mellett a gyerekeket is szórakoztatni, elbűvölni kívánta. Az *A leaotungi emberkék és más mesék* című, tizenegy kis történetet tartalmazó könyvben (Madách Könyvkiadó, 1984, Pozsony) az *A tengersizem tündére* című is szerepel. Részlet: „Másnap este nagy, mennykőves zivatar volt; a pásztorlegény elindult a harangot elhozni. A villám hullott előtte, utána, belecsapott a tóba is sersistergő istennylával: a szentségtörő nem tért vissza. A jámbor remete aludt, nem vette észre a rablást.” – A mesés könyv végén, Tótfalusi István írásában szómagyarázatok is helyet kaptak, ezek közt arra is rámutat, hogy Jókai nem tért vissza szófordulata „itt azt jelenti: nem fordult vissza, nem gondolta meg magát”.

Utolsó régi szépirodalmi példaként Jókai Mór egy más jellegű és tartalmú, felnőtteknek szánt írását említem. A Hortobágyon játszódó, *Sárga rózsza* című, szerelmi háromszöveget leíró kisregény egyik szereplője a gulyásbojtár Lacza Ferkó, aki süvegén sárga rózsát hord, ami viszont folyton leesik. A mű néhány mondata: „Egy zökkenőnél ijedten veszi észre, hogy a kalapja mellől elveszett a sárga rózsza. Nosza, visszafordítja a lovát, s megtér a rózsáját keresni a tenger fűben, pedig az is tele van mindenféle sárga virággal, most nyílik a pimpó, sárma meg a vízililiomok. De azért az elveszett rózsáját azok közt is megtalálja, s megint feltűzi a süvege mellé, aztán dúdolja tovább a nótáját:...” – A történet színterét és hátterét a pusztai táj és a pásztorélet szokásainak (melybe a népköltészet szintén beletartozik) szorosan kapcsolódó világa adja, mindezt számos nyelvi sajátossággal megtűzdelve.

A konkrét példákon túl seregnyi további szerző élt versben, prózában, irodalmi témájú írásban a megtér és ragozott alakjai használatával, Kisfaludy Sándor, Fáy András, Kazinczy Ferenc, Vörösmarty Mihály, Arany János, Kaffka Margit, Tamási Áron, Csoóri Sándor...

Hogy napjaink irodalmát is felvillantsam, a romániai magyar nyelvű szépirodalmi folyóirat, a *Látó* internetes oldalán megjelenített műveket olvasva szintén találkoztam írásom címszereplő kifejezésének a mindennapokban való használatára utaló alkalmazásával. Zakariás Erzsébet *A szemközti ház, avagy Ilonka Amerikában* című írásából (2011. július) idézek: „De hát ezek pisilni is autóval járnak, és egyébként tényleg szinte mindegy, hogy a mellettünk lévő Mekiben áll-e meg az ablak előtt, vagy a negyed mérföldre lévő Starbucksban, úgyis kerülni kell az autóval, csak ott tud megtérni.”

Az irodalmi művek mellett különféle témájú, régről fennmaradt magánlevelekben, újságcikkekben, kiadványokban, földrajzi jellegű írásokban ugyancsak felbukkan a kifejezés. Ilyen Pesty Frigyes *Borsod vármegye leírása 1864-ben* című anyaga (sajtó alá rendezte és a bevezető tanulmányt írta Tóth Péter; Miskolc; Kiadta a Herman Ottó Múzeum, a II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár és a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei

Családfa (Martini Yvette-el közösen), installáció, gipszkarton, damil, optikai szál, reflektor, 2013

Az installáció a családfa kapcsolati rendszereit jeleníti meg oly módon, hogy a háztársi kapcsolatban lévő személyeket damillal köti össze. Az egyedülálló személyek pozícióját rövid optikai szál jelzi. A személyek kronológiai sorrendben szerepelnek. Egy olyan családfa, mely nevek nélkül adja ki az adott struktúrát. A gipszkarton falban gombostű vastagságú lukak szolgálnak a damil és az optikai szálak foglalataként – mely hátulról megvilágítva egy reflektorral a személyek egyenkénti megvilágítását szolgálja.

Levéltár; 1988). Az egyik barlang méreteire utalva így írt a szerző: „...Subaluka, barlang a' horvölgynek elején 's nyugiti oldalán, Cserépfalutól 2/4 órányira, melynek nyílása a' községből is belátszik, 's benne egy nyáj juh könnyen megtér...” – eszerint volt elég helyük odabent a megforduláshoz. Az olyan mindennapos helyzetben, amikor vendég érkezett a házhoz, annak lakói a térülj(ön) beljebb szavakkal invitálták az illetőt.

A változatos mondanivalójú és jellegű idézeteket hosszú oldalakon keresztül lehetne tovább sorolni. De nekünk, csallóközieknek, nyelvünk tudományos szintű szakértőjének szavain túl ennyi bőven elegendő. Mert ha az elmúlt századok során mások mellett Jókai Mór, a legnagyobb szókincessel rendelkező valaha élt magyar író adott helyeken megfelelőnek, olykor kifejezetten kívánatosnak tartotta (és az ő kifejezésbeli választékosságát, nyelvi hitelességét szakértők sem szokták kétségbe vonni), akkor ezután is bátran élhetünk kifejezésmódunknak ezzel a réges-régi szóbeli eszközével.

Már csak azért is, mert nem hagyható figyelmen kívül egy alapvető körülmény. A testünket és a szellemünket körülölelő nagyvilág kezelése és értelmezése, majd irodalmi szövegeinkben és mindennapi köznyelvi beszédünkben való megjelenítése nem summázható annyival, hogy a nyelvtől függ és kész. Az élet szűkebb terét adó tájékok beszéd- és szóbeli jellegzetességei változatossá, sokszor egyedivé teszik az ott élők kifejezésvilágát. A rengeteg szavunk némelyikének jelentésárnyalatait ismerők pedig az átlagnál talán még gazdagabb nyelvet tudhatnak magukénak.

Végző összegzésképpen két dolog bizton elmondható. Századokkal ezelőtt kétségek nélkül használták, ráadásul bizonyára jóval többen, mint ma, mert még jól ismerték többféle jelentését. Idővel azonban – nyugodtan mondhatom: sajnós – ennek a tudásnak nem kis része elfelejtődött. Ennek folyományaképpen a 21. századi magyarság tagjai között kevesen, egyre kevesebben élnek vele, alig használják. Ám szerencsére valamelyest ma is él a táji, az otthoni, az egyéni és az irodalmi nyelvhasználatban, kötött szókapcsolatokban a megtér, a megtérés eredeti jelentése is, azazhogy valaki visszatér, visszafordul, megfordul. Egyik őrzői, és jelenkori kimondói (egyesek kiejtésében „megtérnyi”-ként hangozva) mi vagyunk, a Csallóköz magyarjai. Legyünk erre büszkék! És ha valamely élethelyzetben helyénvalónak érezzük, ne fojtsuk magunkba. Ne tántorítson el bennünket, ha mások fülének ez szokatlan. Inkább magyarázzuk el, mi nem tévedésből mondjuk így, hanem mert ismerjük ennek (több másikkal együtt) az eredeti jelentését, és ezért a 3. évezredben is kétségek nélkül használjuk nyelvünk régóta kifejező szavait.